

D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9D..pdf.

3. Плетенчук Н. Поетика світомислення Уласа Самчука: ареш. дис. канд. філол. наук : 10.01.01, Івано-Франківськ, 2002, 21 с.

4. Самчук У. «Чого не гоїть огонь?».

URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=229>

Ткачук Олександр,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МОТИВ ДОРОГИ У КНИЗІ СПОГАДІВ УЛАСА САМЧУКА «НА БІЛОМУ КОНІ»

У сучасному літературознавстві використовується термін література мандрів, що вказує на велике поширення сюжетів з подорожжю в структурі твору та підкреслює «помежовий характер явища та його інтенції до проникнення в різні сфери культури» [4, с. 6]. Справді, художня природа мотиву мандрів дозволяє його залучати до різножанрових творів. Не виключенням є мемуарна, автобіографічна література, адже вибір *життєвого шляху* суголосний мотиву дороги. Можна стверджувати, що останній є сюжетотворчим у книзі спогадів Уласа Самчука «На білому коні». Життєві перипетії автора, змальовані у книзі спогадів, пов'язані з напівлегальною, а часто небезпечною подорожжю на схід, в Україну, яка була звільнена від радянського панування. На цей аспект звернула увагу Тетяна Черкашина: «Мотив дороги й контрастних компаративних опозицій стають визначальними для опису його тодішнього життя» [3, с. 158]. У творі описано шлях письменника з Праги аж до Києва, при цьому автор зосереджується на описі людей, яких зустрічає на шляху, змальовує міста та села, а також вдається до численних відступів.

На думку М. Гнатюка, у мемуаристиці Уласа Самчука спогади «побудовані за законами суто літературної творчості, вони поєднують реальне і художнє, написані мовою очевидця» [1, с. 16]. Саме на літературний бік повісті «На білому коні» хочемо звернути увагу в нашій розвідці. Як відомо, мотив подорожі має міфологічну основу, починаючи від фантастичної казки, в сюжеті якої В. Пропп виділив ключову роль подорожі героя, до сучасних творів, які аналізуються як варіація подорожі героя, з усіма її елементами міфу.

У сюжеті книги спогадів У. Самчука зустрічаємо міфологічні етапи подорожі героя: звичайний стан, заклик (нестача), випробування, зустріч з помічником, суперником, тощо. Є й чітко прописана нагорода, тобто об'єкт, якого прагне герой. У нашому випадку він хоче потрапити до Києва як символічного центру України. Оповідач у двох ретроспекціях згадує попередні невдалі спроби потрапити у столицю. Спочатку на навчання через спробу нелегального перетину кордону й другий досвід – відмова радянської влади впустити ідеологічно ворожого письменника. Київ – це «стара думка, мрія, фантазія, сон, фата-моргана» [2, с. 217], яка втілює державницькі сподівання й бачення особистої реалізації як українського письменника. Вже на початку оповідач розмірковує над трагедією свого покоління – вигнанців та втікачів. Друга проблема, яка переслідуватиме його і в Україні – це поділ українського проводу на два табори. Що спонукає вирушити героя в дорогу? Цим закликком є чутки про війну на сході, що обговорюються з кожним знайомим. Це сподівання й застереження, сумніви, що нічого не вийде з того для українців. Показовим в цьому є монолог Юрія Клена переданий невластне прямою мовою. Пошуки відповіді на питання, як діяти у таких умовах, хвилюватиме оповідача у цілій історії. Поштовхом до дії для героя є коротка телеграма Олега Ольжича з Кракова «Приїжджай негайно» [2, с. 17].

Подорож Польщею сповнена спогадами про минуле. Ми дізнаємося, що саме після дезертирства з польського війська розпочинається новий етап життя У. Самчука. Він займається самоосвітою, знайомиться з німецькою інтелігенцією, розвивається як письменник. Поглиблюються знання,

розширюється кругозір, виходять друком твори. Для У. Самчука це символічний Захід, якого він прагнув у дитинстві, відчуваючи дисгармонію поневоленого буття українського народу. Ці роки зростання в колі західноєвропейських інтелектуалів та час перебування в Празі є тим станом рівноваги, місце з якого герой вирушає у світ, «іти по слідах війни на той наш зачарований Схід» [2, с. 61]. Справжня батьківщина, місце дитинства з'явиться у творі набагато пізніше і символізуватиме повернення додому.

Зрозуміло, що структурні елементи подорожі герояу спогадах реалізуються не так повно й послідовно як у казці чи міфі. Неминуче впливає й сам життєвий матеріал, реальні події, однак оповідач відіграє ключову роль у формування наративу. Його рефлексії мають когнітивний характер, осмислюється історичні події, він подає оцінні судження, вводить ретроспекцію і водночас фіксує переживання та тривоги під час подорожі. При цьому оповідач не забігає наперед, у тексті присутні лише поодинокі пролепсиси. Наприклад, двічі згадуються добрі стосунки з Д. Донцовим і з приміткою, що згодом вони зіпсувалися. У текст вводиться лихе передвіщування під час виїзду, але присутні лише натяки на трагічну долю Олени Теліги. Оповідач хоче зберегти ілюзію часу оповіді та подій. Це враження підсилюють пригодницькі мотиви, які розпочинаються з моменту переходу через річку Сян колишнього кордону між Польщею і вже без радянської влади Україною.

Перед Уласом Самчуком та Оленою Телігою постають численні випробування. Транспорт відсутній, необхідно шукати місце для ночівлі, а перебування їхнє по суті незаконне. Як і в чарівній казці тут є свої дарувальники, союзники. Більшість з них чули про письменника Уласа Самчука – їх радо приймають на ночівлю, з труднощами знаходять дефіцитний транспорт. Починаючи від Львова, численні зустрічі зі знайомими та однодумцями. Натомість ворогами виступають представники окупаційною влади. Цілий розділ Самчук назвав лаконічно «Німці». Стосовно пояснення їх дій письменник відходить від лінійної оповіді, а подає відомості з документів нацистів, які стали відомі після війни. З часу видання газети «Волинь» йому

доводиться тісно взаємодіяти з новою владою, яка поступово посилює свій тиск на українство. Його своєрідним ментором виступає керівник відділу пропаганди Фріц Вайс, який пояснює політичну ситуацію, а сам оповідач часто грає роль трікстера, адже хитрощами змушений добиватися від влади свого. Тим більше, що доводиться рятувати людей від арешту.

Дискурс подорожі в книзі спогадів розгортається і в описі топосу, містечок, сіл тощо. Це відкриття нового, адже пройшло більше 14 років, як він ступив на рідну землю. Навіть мала батьківщина – Тилявці і Дермань постають у новому світлі через наслідки радянського панування. Ще більше здивування викликає побачене в підрадянській Україні.

Таким чином, у наративі мемуарної повісті Уласа Самчука «На білому коні» мотив подорожі взаємодіє з мотивом самопізнання, що символічно виражено через осмислення автором опозиції Захід – Схід. Оповідач спогадів є втілення архетипу героя, який, як і в класичних оповідях, діє в міфологічній структурі подорожі. В умовах війни та невизначеності перед героєм постає проблема ідентичності, що виражається в осмисленні ролі особистості на шляху державотворення в несприятливих умовах. Цікавим в цьому плані є імінологічний аспект твору, адже Улас Самчук міркує про представників інших народів, що потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Гнатюк М. Волинь на перехресті подій ХХ століття (на матеріалі мемуарного циклу Уласа Самчука «На білому коні», «На коні вороному»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2017. Вип. 65. С. 15-19.
2. Самчук У. На білому коні: спогади. Львів. Літопис Червоної Калини, 1999. Ч.10-12(97-99). С. 5-229.
3. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія: монографія. Харків: Факт, 2014. 380 с.
4. Шульгун М. Сучасна література подорожей: метажанр, типологія, імагологічний аспект: монографія. Київ: Тальком, 2016. 416 с.